

Maria FILIPIAK
Karol KLAUZA

OCALIĆ DEMOKRACJĘ

Bibliografia adnotowana wypowiedzi Jana Pawła II skierowanych do Polaków w latach 1989 – 1993

Niniejszy wybór zawiera wypowiedzi papieża Jana Pawła II skierowane do Polaków w okresie dla naszego kraju przełomowym. Nowy, demokratyczny ustroj – wciąż jeszcze kruchy – zagrożony jest wieloma niebezpieczeństwami. Uzyskana wolność staje przed polskim społeczeństwem jako zadanie; dobrze użyta – buduje sprawiedliwy porządek społeczny, użyta źle – staje się siłą niszczącą człowieka i społeczeństwo.

1989

1. *Podjęte przez was trudy przyniosą wielkie owoce* (Do polskich pielgrzymów, 8 V), „L'Osservatore Romano” wyd. polskie (dalej ORpol.) 10(1989) nr 5-6, s. 28-29.

Wskazując na postać św. Stanisława – „Patrona ładu moralnego” – Papież podkreślił rolę moralności w budowaniu struktur społecznych; współczesne pokolenia Polaków zachęca do podjęcia trudu „przetworzenia systemu, który okazał się systemem złym – przetworzenia go w duchu praw człowieka, w duchu praw narodu, w duchu zasad moralnego ładu w życiu osobistym, rodzinnym a nade wszystko społecznym”.

2. *Byśmy umieli uczynić dobry użytek z wolności* (Do polskich pielgrzymów, 2 VII), ORpol. 10(1989) nr 7, s. 22.

Zachęcając Polaków do wspólnej modlitwy Papież wskazuje na, jego zdaniem, najważniejsze dla narodu intencje: odzyskanie wiary, ufność w swoje siły, w możliwości realizowania swego życia w Ojczyźnie. Przestrzega też przed zagrożeniem „moralnego załamania”.

3. *By chwałę przynosiła imieniowi Twemu, a syny swe wiodła ku szczęśliwości* (Do polskich pielgrzymów, 9 VII), ORpol. 10(1989) nr 7, s. 28.

Komentując tekst modlitwy za ojczyznę ks. Piotra Skargi, Ojciec święty podkreśla doniosły charakter wydarzeń 1989 r. i prosi o błogosławieństwo Boże dla Polski.

4. *Rząd polski może liczyć na pomoc Kościoła*. (Przemówienie [...] z okazji złożenia listów uwierzytelniających przez ambasadora Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej przy Stolicy Apostolskiej Jerzego Kuberskiego, 5 X), ORpol. 10(1989) nr 10-11, s. 28.

Wyrażając radość z faktu ponownego nawiązania stosunków dyplomatycznych między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską, zgodnie z ustawą o stosunku państwa do Kościoła z dn. 17 maja 1989 r., Ojciec święty wskazał na sposób rozumienia dobra wspólnego, jakim jest Ojczyzna gwarantująca człowiekowi, grupom społecznym warunki realizowania siebie, zgodnie z własnym powołaniem, sumieniem i rozeznanie, w wolności oraz wzajemnym poszanowaniu osobowej godności.

1990

5. *Rząd polski może liczyć na pomoc Kościoła* (Przemówienie z okazji wręczenia listów uwierzytelniających przez ambasadora Rzeczypospolitej Polskiej przy Stolicy Apostolskiej prof. Henryka Kupiszewskiego, 16 V), ORpol. 11(1990) nr 6, s. 3.

Podkreślając fakt nawiązania oficjalnych stosunków dyplomatycznych Rzeczypospolitej Polskiej ze Stolicą Apostolską Ojciec święty zaakcentował podmiotowość narodu w dokonywaniu przemian społecznych, zmierzających do demokratyzacji życia politycznego. Zauważył przy tym, że Kościół „nie zamierza ingerować w życie polityczno-społeczne, ale pragnie w ramach swego posłannictwa wskazywać motywacje płynące z Ewangelii i wiary”. Zapewnił też, iż „Rząd Polski może liczyć nie tylko na współpracę, ale także na pomoc ze strony Kościoła”.

6. *Największa troska: solidarność w działaniu konstruktywnym* (Do polskich pielgrzymów, 10 VI), ORpol. 11(1990) nr 6, s. 22.

Przedmiotem modlitw Polaków Ojciec święty czyni cnotę solidarności, zwłaszcza tę trudniejszą – realizowaną w działaniu pozytywnym i konstruktywnym, w tworzeniu jedności we wspólnej pracy i przebudowie Polski na kraj „sprawiedliwości... wolności, poszanowania każdego człowieka, zarówno rodaka,

jak i cudzoziemca, na kraj zwarty w sobie a równocześnie otwarty, bo przecież to jest centrum Europy”.

7. *„Wielkich dzieł Bożych nie zapominajcie”* (Do polskich pielgrzymów, 16 VIII), ORpol. 11(1990) nr 10-11, s. 12.

Ojciec święty przypomniał 70. rocznicę „cudu nad Wisłą” – zwycięstwa ważnego dla całej ówczesnej Europy i 50. rocznicę wybuchu II wojny światowej. Zachęca przy tym Polaków do „wielkich dzieł Bożych – gesta Dei per homines”.

8. *Zawierzenie, które zobowiązuje* (Do Polaków, Castel Gandolfo, 26 VIII), ORpol. 11(1990) nr 7-8, s. 16-17.

Odwołując się do Ślubów Jasnogórskich Ojciec święty zachęca do ustawicznego rachunku sumienia ze zobowiązań w nich zawartych, zobowiązań podstawowych dotyczących życia narodu, bazujących na prawie Boskim wpisanym w ludzkie sumienia. W prawie moralnym bowiem tkwi „zasadnicza siła oporu i obrony ludzkiej godności” oraz gwarancja prawdziwej wolności.

9. *Jesteśmy jedną wspólnotą odpowiedzialną za Polskę* (Do uczestników rzymskiego spotkania „Kraj-Emigracja”, 29 X), ORpol. 11(1990) nr 10-11, s. 1, 18.

W spotkaniu z Polonią z całego świata, Ojciec święty skierował na ręce marszałka senatu RP, prof. Andrzeja Stelmachowskiego, słowa radości z powodu pierwszego, oficjalnego kontaktu z Polonią i Polakami z całego świata, słowa zachęty do umacniania tożsamości narodowej, rozwoju kultury i nauki, współpracy z innymi narodami. Wszyscy bowiem jesteśmy odpowiedzialni za Polskę.

1991

10. *List [...] do braci w biskupstwie na kontynencie europejskim* (13 V), ORpol. 12(1991) nr 7, s. 25-26.

Podpisany w Fatimie list stanowi wprowadzenie do problematyki nadzwyczajnego Zgromadzenia Synodu Biskupów Europy (28 XI-14 XII 1991 r.). Wychodząc od pozytywnej oceny pluralizmu kulturowego i sytuacji Kościoła w Europie, Ojciec święty uświadamia potrzebę odnalezienia „właściwych kształtów jedności”, do jakiej wzywa Chrystus. Drogą do jej osiągnięcia jest ewangelizacja „dawna i nowa zarazem”, uwzględniająca potrzebę ekumenicznego współdziałania Kościołów chrześcijańskich.

11. *Księga pamięci, która się nie przedawnia* (Przemówienie powitalne, Koszalin, 1 VI), w: *Ducha nie gaście. Jan Paweł II w Polsce 1-9 czerwca 1991*, Paris 1991, s. 19-22.

Na początku czwartej pielgrzymki do Ojczyzny Ojciec święty odwołał się do pamięci historycznych dokonań, jako podstawy tożsamości narodowej: od chrztu Polski po wydarzenia przełomowego 1989 r.

12. *Polacy byli zawsze narodem rycerskim* (Spotkanie z żołnierzami Wojska Polskiego, Koszalin, 2 VI), w: *Ducha nie gaście. Jan Paweł II w Polsce 1-9 czerwca 1991*, Paris 1991, s. 39-44.

W kontekście tradycji militarnej Polski Ojciec święty analizuje wydarzenia 1989 r., traktując je jako „nowy początek» dla całego Narodu”, który w nadchodzącej przyszłości ma „dojrzewać i gruntować się w naszych postawach, w zbiorowej świadomości”.

13. *Wartości, które muszą przetrwać w życiu każdego z narodów dawnej Rzeczypospolitej* (Lubaczów, 2 VI), w: *Ducha nie gaście. Jan Paweł II w Polsce 1-9 czerwca 1991*, Paris 1991, s. 73-76.

Nawiązując do bogatej tradycji kulturowej wschodnich terenów Rzeczypospolitej, Ojciec święty wskazał na wartości scalające wielość narodów w jeden organizm państwowy, któremu na imię „Polska”. „Wspólnym dorobkiem wszystkich był duch tolerancji i wolności wewnętrznej”. Dzieje Rzeczypospolitej „naznaczone były porozumieniem, przymierzem i unią, współdziałaniem i współtworzeniem”. Zachowanie tych wartości to konstytutywny warunek zachowania w przyszłości narodowej tożsamości i suwerenności.

14. *„Modlitwa za Ojczyznę”* (Przed pomnikiem protestu robotniczego roku 1976, Radom, 4 VI), w: *Ducha nie gaście. Jan Paweł II w Polsce 1-9 czerwca 1991*, Paris 1991, s. 115.

Ojciec święty posłużył się historycznym tekstem modlitwy ks. Piotra Skargi, często wykorzystywanym podczas „Solidarnościowych” Mszy świętych w intencji Ojczyzny.

15. *Naród jest sobą przez kulturę* (Do nauczycieli i katechetów, Włocławek, 6 VI), w: *Ducha nie gaście. Jan Paweł II w Polsce 1-9 czerwca 1991*, Paris 1991, s. 205-212.

Kreśląc zadania szkoły, jako instytucji powołanej do kształtowania postaw przyszłych pokoleń narodu, Ojciec święty przywołał naukę Kościoła w tej dziedzinie: wyzwaniem nowych czasów, po przełomie 1989 r. jest rozwijanie władz

umysłowych i zdolności wydawania prawidłowych sądów, wprowadzanie w dziedzictwo kultury wytworzonej przez przeszłe pokolenia, kształcenie zmysłu wartości. Szkoła polska doświadczyła po wyzwoleniu utrudnień w realizowaniu tych zadań, stając się „miejszem laicyzacji i sprzeczności między oficjalnym nauczaniem a tym, co czuł naród, czego pragnęła przeciętna rodzina polska”. Obecnie nastał czas, aby poprzez nauczanie, w tym także katechetyczne, uczyć „właściwego korzystania z wolności”.

16. *Jaka wolność? Jaka Europa?* (Homilia, Włocławek, 7 VI), OR-pol. 12(1991) nr 6, s. 6-8.

Trud zagospodarowania wywalczonej wolności wiąże się z przewyciężeniem fałszywie rozumianego dążenia do „europejskości”. W praktyce oznacza to „uwikłanie w cywilizację pożądania i użycia”. Ojciec święty mianem „kultury” nazywa „to, co czyni człowieka bardziej człowiekiem”, a więc całą sferę duchowych wartości, zakorzenionych w Chrystusie, którego miłość pozwala „człowiekowi «przewyższyć samego siebie»”. Wtedy wartości duchowe promieniować będą na struktury społeczne – państwowe i europejskie, będą wyzwalać Europę z dziedzictwa ideologii głoszącej istnienie czy to „rasy panów” czy też „klas społecznych”. Europa bowiem potrzebuje dziś odkupienia.

17. *Władzy nie można sprawować inaczej, jak tylko służąc* (Do Prezydenta i władz państwowych, 8 VI), w: *Ducha nie gaście. Jan Paweł II w Polsce 1-9 czerwca 1991*, Paris 1991, s. 251-255.

Powołując się na fragment z Konstytucji 3 maja 1791 r., Ojciec święty zachęca do tego, by w tworzeniu konstytucji III Rzeczypospolitej podjąć inspirację, jaka wówczas towarzyszyła jej twórcom. Oznaczałoby to potwierdzenie narodowej tożsamości i podmiotowości w życiu międzynarodowym oraz realizowanie własnego powołania dziejowego. „«Przywróćni sobie samym» wciąż jeszcze szukamy drogi do siebie samych, do politycznego, a także ekonomicznego kształtu tej suwerennej podmiotowości, jaka jest naszym udziałem.”

18. *Na samym wstępie powstawania sprawiedliwszego świata i nowej Europy* (Do Korpusu Dyplomatycznego, Warszawa, 8 VI), OR-pol. 12(1991) nr 6, s. 25-27.

Przedmiotem troski Kościoła jest zagwarantowanie w narodzie i społeczeństwie praw, które wyrastają z chrześcijaństwa. Po 1989 r. przewyciężono w środkowej i wschodniej Europie zagrożenie będące wynikiem korzystania przez obywateli z przysługujących im praw wolności i sprawiedliwości, pojałtańskiego układu sił. Ojciec święty przywołał słowa Piusa XII o „tragicznym paradoksie i przekleństwie naszych czasów”, za jakie uznała Stolica Apostolska ubezwłasnowolnienie narodów pozostawionych w sferze wpływów marksistowskich. „Chodzi o wypracowanie i na Wschodzie i na Zachodzie wizji Europy jako duchowo-ma-

terialnej całości, wymagającej właśnie jako całość rozwoju i gwarancji bezpieczeństwa”.

19. *Tego właśnie zmartwychwstania przetłumaczonego przez Norwida na wymóg życia narodowego, życzę Tobie Polsko!* (Spotkanie ze światem kultury, 8 VI), w: *Ducha nie gaście. Jan Paweł II w Polsce 1-9 czerwca 1991*, Paris 1991, s. 277-284.

Odwołując się do poprzedniego spotkania ze światem kultury, Ojciec święty przypomniał słowa Soboru Watykańskiego II o chrześcijańskim rozumieniu powołania człowieka oraz ewangelicznej przypowieści o talentach. Stwierdził m.in., że „zasadą życia chrześcijańskiego [...] jest Chrystusowe zmartwychwstanie zaszczone w nas. Natomiast to samo zmartwychwstanie przez Norwida zostało przetłumaczone na wymóg życia narodowego, [...] a nawet społeczno-ekonomicznego”.

20. *Teraz naucz nas być wolnymi* („Te Deum” z okazji 200-lecia Konstytucji 3 Maja, 8 VI), ORpol. 12(1991) nr 6, s. 20-21.

Przemówienie wygłoszone w rocznicę uchwalenia Konstytucji 3 maja stanowi hołd złożony jej twórcom, którzy owoc swych prac przynieśli przed ołtarz Boga, dając wyraz przeświadczeniu, że „Ustawa zasadnicza jako dzieło ludzkie winna być odniesiona do Boga. On jest najwyższą prawdą i sprawiedliwością”. Aktualnie ujawnia się pełniej znaczenie tego „profetycznego i opatrnościowego” dokumentu, będącego wyrazem dążenia do właściwego używania wolności. W tym sensie nauka Konstytucji 3 maja inspirowała do stałego zdobywania i tworzenia wolności, której nie można tylko posiadać ani używać.

21. *Oto otwiera się nowy rozdział w planach Opatrzności* (Do Episkopatu Polski, Warszawa, 9 VI), ORpol. 12(1991) nr 6, s. 42-43.

Kościół w Europie, od Atlantyku po Ural, po załamaniu się systemu komunistycznego, staje przed wyzwaniem nowej ewangelizacji w kierunku budowania społeczeństw „jutra”. Oznacza to dla episkopatu polskiego konieczność podjęcia konkretnych działań w oparciu o soborową wizję Kościoła-Ludu Bożego i rodzimą analogię „znaków czasu”. Oznacza to zarazem akceptację zasady, a nawet pewien imperatyw, że „człowiek pozostaje drogą Kościoła”.

22. *Bogu dziękujcie... Ducha nie gaście* (Przemówienie pożegnalne, Warszawa 9 VI), w: *Ducha nie gaście. Jan Paweł II w Polsce 1-9 czerwca 1991*, Paris 1991, s. 319-321.

W związku z przemianą, jaka dokonała się w Polsce, Ojciec święty wskazał, że „przejście od społeczeństwa «zniewolonego» do społeczeństwa obywatelskiego, suwerennego, do Rzeczypospolitej, stawia przed każdym nowe zadania. Przeciw

ich podjęciu działają dawne nawyki a częściowo też dawne struktury”. W tym sensie główne hasło pielgrzymki: „Ducha nie gaście” interpretowane jest jako wyzwolenie z różnych odmian materializmu, który pomniejsza pole widzenia wartości i samego człowieka.

23. *Całemu Narodowi życzę by nie tracił nadziei* (Telegram z pokładu samolotu do Prezydenta RP Lecha Wałęsy , 9 VI), w: *Ducha nie gaście. Jan Paweł II w Polsce 1-9 czerwca 1991*, Paris 1991, s. 325.

Ojciec święty życzy narodowi zachowania nadziei i cierpliwości. „Ojczyzna pilnie potrzebuje przemiany na drodze poszanowania ładu moralnego opartego na prawie Bożym , a także przyjaznej współpracy, pokoju z innymi narodami”.

24. *Dojrzewajcie w wolności odzyskanej* (Do Polaków, 24 XII), OR-pol. 13(1992) nr 1, s. 64-65.

Składając życzenia rodakom w wigilię Bożego Narodzenia, Ojciec święty życzył wszystkim „nowego początku”, który wprowadzie niesie z sobą wiele trudności, nie może jednak być powodem popadania w przygnębienie. „Trzeba okazać nową dojrzałość wolności, trzeba teraz dojrzewać w wolności odzyskanej”.

1992

25. *Najwspanialszym wypełnieniem wolności jest miłość* (Do Polaków, 12 IV), OR-pol. 13(1992) nr 6, s. 7-8.

Zwracając się do młodzieży z okazji Światowego Dnia Młodzieży Ojciec święty przypomniał, że Polska wraz z przełomem zainicjowanym przez „Solidarnościowy” zryw stała się w społeczności narodów podmiotem przeobrażeń w Europie Środkowej i Wschodniej. Stwierdził m.in., że „wolność jest wielkim dobrem wówczas, kiedy umiemy świadomie jej używać dla tego wszystkiego, co jest prawdziwym dobrem”, pamiętając, że „nie ma wolności prawdziwej poza tą, do której wyzwala nas Chrystus”.

26. *Wolni – aby miłować. Wolni – aby służyć* (Do Polaków, 28 VI), OR-pol. 13(1992) nr 8-9, s. 49-50.

Z okazji 400-lecia polskiego kościoła św. Stanisława bpa w Rzymie Ojciec święty wskazał na to, że w dobie postkomunistycznych przemian „bronić człowieka znaczy bronić autentycznego rozumienia jego wolności – rozumienia ewangelicznego”. Droga prawdziwej wolności prowadzi przez miłość wzajemną. Przez bezinteresowny dar z siebie człowiek odnajduje samego siebie. Odzyskana

przez Polskę wolność niesie z sobą widmo „złotej wolności”, która nie buduje, lecz niszczy.

27. *List [...] do Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej* (8 XII), ORpol. 14(1993) nr 2, s. 59-60.

List opublikowany jako odpowiedź na życzenia Prezydenta RP z okazji 14-lecia pontyfikatu. Czas budowania fundamentów nowej Rzeczypospolitej stawia przed narodem pytania o solidność wznoszonego gmachu państwowości. W tym trudnym dziele Ojciec święty zapewnia o swych modlitwach i błogosławieństwie.

28. *Krytyczny moment w dziejach polskich sumień* (Audiencja wigilijna dla Polaków, 24 XII), ORpol. 14(1993) nr 2. s. 30-31.

W kontekście Bożego Narodzenia Ojciec święty skupił się na sprawie przyjęcia do społeczności (zwłaszcza rodzinnej) tego, który ma się narodzić – nie narodzonego dziecka. Nawiązując, z jednej strony, do Prologu Ewangelii św. Jana, mówiącego o Słowie, którego świat nie poznał („Przyszło do swojej własności, a swoi Go nie przyjęli”), z drugiej zaś – do paralelnego opisu z Ewangelii św. Łukasza (jak Józef z Maryją na próżno szukali schronienia w Betlejem), z naciskiem powiedział: „Czy można bez wielkiego narażania się na straszliwy wyrzut sumienia zamknąć przed nim drzwi? [...] bardzo dużo zależy w naszej przyszłości od tego, czy ten [nie narodzony] będzie mógł się rodzić, czy też będzie mógł być bezkarnie pozbawiony życia”.

1993

29. *Kościół na polskiej ziemi wobec nowych zadań* (Do biskupów polskich, 15 I), ORpol. 14(1993) nr 2, s. 19-23.

Zwracając się do biskupów przybyłych z wizytą ad limina, Ojciec święty powiedział „W Europie i w Polsce dokonały się niezwykle głębokie zmiany, które od Kościoła wymagają specjalnej wrażliwości na znaki czasu [...]. Sobór przypomina «Tak to Kościół [...] kroczy razem z całą ludzkością i doświadcza tego samego losu ziemskiego co świat»”.

30. *„Magnalia Dei” w dziejach Narodu polskiego* (Przemówienie do polskich biskupów, 15 I), ORpol. 14(1993) nr 3, s. 15-16.

„Maryja jest Królową polskich spraw, polskich trudów, polskich cierpień i polskich zwycięstw”. Obok tej głównej patronki Polski stają dwie postaci: św. Wojciecha i św. Stanisława. To nie tylko postaci historyczne, lecz wzory wielkich zasad danych Narodowi i Kościołowi w Polsce.